

ย้อนคดีอำแดงเหมือน เมื่อหญิงสาวลุกขึ้นสู้ ไม่ยอมถูกคลุมถุงชนให้ชายที่ตัวไม่รัก

(ภาพประกอบเนื้อหา) หญิงไทยในอดีต ใช้ประกอบเนื้อหาเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับข้อมูลโดยตรง

ที่มา ศิลปวัฒนธรรม ฉบับธันวาคม 2555

ผู้เขียน กำธร เลี้ยงสังธรรม

เผยแพร่ วันอาทิตย์ที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2568

คดีอำแดงเหมือน หญิงสาวลุกขึ้นสู้ ไม่ยอมถูกคลุมถุงชนให้ชายที่ตัวไม่รัก

คดีนี้เกิดขึ้นเมื่อ จ.ศ. 1227 (พ.ศ. 2408)... อำแดงเหมือน เป็นบุตรนายเกิดกับอำแดงนุ่น มีอายุได้ 21 ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บางม่วง แขวงเมืองนนทบุรี ได้รักใคร่เป็นคู่กับนายริด โดยที่บิดามารดาของอำแดงเหมือนไม่รู้ ต่อมานายภูส่งเจ้าแก้วมาสู่ขออำแดงเหมือนจากบิดามารดาของอำแดงเหมือน บิดามารดาก็ยินยอมยกอำแดงเหมือนให้เป็นภรรยา นายภู เมื่ออำแดงเหมือนรู้ความว่าบิดามารดาจะยกตนให้เป็นภรรยา นายภูก็ไม่ยอม จนบิดามารดาโกรธดำ่ว่าทุบตีตน

ต่อมาบิดามารดาของอำแดงเหมือนให้นายภูมาอุ้มเอาตัวอำแดงเหมือนไปยังบ้านเรือนนายภู และนายภูให้อำแดงเหมือนเข้าไปในห้องเรือน อำแดงเหมือนก็ไม่ยอมเข้าไป คงนั่งอยู่ที่ชานเรือนจนรุ่งเช้า มีชาวบ้านรู้เห็นเป็นจำนวนมาก แล้วอำแดงเหมือนก็กลับมายังบ้านเรือนบิดามารดาของตน

บิดามารดาของอำแดงเหมือนก็ตำว่าทุบตีอำแดงเหมือนอีก แล้วให้นายภูมาจุดเอาตัวอำแดงเหมือนไปที่บ้านเรือนนายภู แต่อำแดงเหมือนไม่ยอมขึ้นเรือนนายภู หากกลับมายังบ้านเรือนบิดามารดาของตน บิดามารดาของอำแดงเหมือนโกรธตำว่าทุบตีอำแดงเหมือนอีก แล้วว่า ถ้าอำแดงเหมือนไม่ยอมเป็นภรรยา นายภูจะเอาปืนยิงอำแดงเหมือนให้ตาย

อำแดงเหมือนกลัวจึงหนีไปหานายริดได้ 2-3 วัน บิดามารดาของอำแดงเหมือนให้คนมาบอกนายริดว่า ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาตน

นายริดก็ให้เจ้าแก้ว 2 คนเอาดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาบิดามารดาของอำแดงเหมือน บิดามารดาของอำแดงเหมือนจึงพาเจ้าแก้วพร้อมด้วยดอกไม้ธูปเทียนไปที่บ้านกำนัน ซึ่งนายภูได้ไปคอยอยู่ก่อนแล้ว นายภูจึงขออายัดตัวเจ้าแก้วไว้แก่กำนัน

ต่อมามีหมายจากปลัดเมืองนนทบุรีไปจับกุมอำแดงเหมือน นายริด และบิดามารดาของนายริด มายังศาลากลางเมืองนนทบุรี เพื่อสู่ความกับนายภูที่ฟ้องร้องให้เปรียบเทียบตัดสินว่าอำแดงเหมือนเป็นภรรยาของตน อำแดงเหมือนให้การต่อหลวงสยามนนทบุรี ปลัดเมืองนนทบุรี และกรรมการเมืองนนทบุรีว่าตนหาได้รักใคร่ยอมเป็นภรรยา นายภูไม่

พระนนทบุรีเจ้าเมืองนนทบุรีและกรรมการเมืองนนทบุรีได้เปรียบเทียบตัดสินว่า ถ้านายภูสาบานได้ว่าอำแดงเหมือนได้ยอมเป็นภรรยา นายภู ก็ให้นายริดแพ้ความ นายภู แต่นายภูไม่ยอมสาบาน

ครั้งจะเปรียบเทียบตัดสินว่า ถ้าอำแดงเหมือนสาบานได้ว่าไม่ได้ยอมเป็นภรรยา นายภู ก็ให้นายภูยอมเลิกเป็นความแก่กัน นายภูไม่ยอมให้อำแดงเหมือนสาบาน จึงไม่อาจเปรียบเทียบตัดสินได้

ภายหลังนายภูกลับมาฟ้องร้องกล่าวโทษนายริด บิดามารดาของนายริด และเจ้าแก้วฝ่ายนายริด 2 คนต่อกรรมการเมืองนนทบุรีอีกว่า คนเหล่านี้ได้ลักพาอำแดงเหมือนภรรยาตนไป ขอให้ส่งตัวอำแดงเหมือนคืนแก่ตน พระนนทบุรีเจ้าเมืองนนทบุรีและกรรมการเมืองนนทบุรีจึงไปจับตัวนายริด บิดามารดาของนายริด และเจ้าแก้วฝ่ายนายริด 2 คนมาไว้ แล้วบังคับให้นายริดส่งตัวอำแดงเหมือนให้แก่ตระลาการ ส่วนนายริด บิดามารดาของนายริด และเจ้าแก้วฝ่ายนายริด 2 คน ก็เข้าสู่ความกับนายภู

อำแดงเหมือนได้ให้การต่อตระลาการว่าตนหาได้เป็นภรรยา นายภูไม่ ตระลาการให้นายเปี่ยมพำมรงค์คุมตัวอำแดงเหมือนไปกักขังไว้ในตระราง ระหว่างนั้นมารดาของอำแดงเหมือนมาขู่เชิญให้อำแดงเหมือนยอมเป็นภรรยา นายภู อำแดงเหมือนก็ไม่ยอม อำแดงเหมือนได้เตือนให้ตระลาการชำระความต่อไป ตระลาการก็ไม่ชำระความให้ และนายเปี่ยมพำมรงค์ก็คุมตัวอำแดงเหมือนไว้โดยแกล้งใช้ให้ทำการงานต่าง ๆ จนอำแดงเหมือนเหลือทนเพราะได้รับความทุกข์ร้อนมาก

ในที่สุดอำแดงเหมือนจึงได้หนีมาทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าตนไม่ยอมเป็นภรรยานายภู ตนสมัครใจเป็นภรรยานายริดต่อไป ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่งของตน

หญิงสาวชาวสยาม (ภาพจาก Twentieth Century Impressions of Siam)

พระราชวินิจฉัยในรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยฎีการ้องทุกข์รายนี้ โดยมีพระราชหัตถเลขาสลักหลังฎีกาว่า ถ้าเรื่องที่กล่าวในฎีกานี้ไม่ผิดไปจากความเป็นจริงมากนัก ก็ให้มีนราขามาตย์กับนายรอดมอญมหาดเล็ก ขึ้นไปจัดการตัดสินให้อำแดงเหมือนเป็นภรรยานายริดตามความสมัครใจ เพราะอำแดงเหมือนอายุมากถึง 20 ปีเศษแล้ว ควรจะหาสามีตามใจชอบได้ แต่ให้นายริดเสียเงินค่าละเมิดให้แก่บิดามารดาของอำแดงเหมือน 1 ชั่ง และให้แก่นายภู 10 ตำลึง ส่วนค่าฤชาธรรมเนียมนั้นให้นายริดเสียแทนบิดามารดาของอำแดงเหมือนและนายภูด้วย แล้วให้คดีความเป็นอันเลิกแล้วแก่กันทั้งเรื่อง

นอกจากนี้ ยังมีพระราชหัตถเลขาสลักหลังฎีกาต่อไปซึ่งมีผลเป็นการแก้ไขหรือกลับหลักกฎหมายที่มีอยู่เดิม ว่าถ้าความเป็นจริงแตกต่างไปจากเรื่องที่กล่าวในฎีกานี้ ก็ให้ตัดสินตามหลักเกณฑ์ที่พระราชทานไว้ 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก คงจะเป็นเพราะบิดามารดาของอำแดงเหมือนยอมยกอำแดงเหมือนให้แก่นายภูโดยมีค่าตอบแทน จึงต้องยอมให้นายภูมาคู่อำแดงเหมือนไป (คือกรณีมิใช่เป็นการยกบุตรหญิงให้เป็นภรรยาชายตามปกติธรรมดา แต่เป็นการขายบุตรหญิงให้แก่ชาย ซึ่งบิดามารดามีอำนาจกระทำได้ตามกฎหมายลักษณะภู่หนี้ข้อ 21

ว่า “ถ้าผัวแลบิตามานดาแลนายนทำสารกรมทันเอาชื่อลูกเมียทาษาไทใสในสารกรมทันกันั้นด้วย ท่านว่าเปน สิทธิ แม้นแลเจ้าสินบอกก็ดี มิได้บอกก็ดี แก่ผู้ซึ่งมีชื่อในสารกรมทันนั้น ท่านให้เสียโดยกระบิลคนซึ่งถือนั้น” [1] – ผู้เขียน)

ถ้าเป็นเช่นนี้ ก็ให้ตัดสินว่าบิตามารดาไม่ได้เป็นเจ้าของบุตรชายบุตรหญิงเหมือนกับคนเป็นเจ้าของโคกระบือ ช่างม้าจะตั้งราคาขายตามใจชอบได้ หรือเหมือนกับนายเงินเป็นเจ้าของทาสที่มีค่าตัวเกียดยากจนจะขายทาสนั้น ตามค่าตัวเดิมได้ เมื่อบิตามารดาเกียดยากจนจะขายบุตร ต่อเมื่อบุตรยอมให้ขายจึงขายได้ ถ้าไม่ยอมให้ขายก็ ขายไม่ได้ หรือยอมให้ขายถ้าบุตรยอมรับหนี้ค่าตัวเพียงเท่าไรก็ขายได้แต่เพียงเท่านั้น กฎหมายเก่าว่าไว้อย่างไร ผิดไปจากนี้ มิให้นำมาใช้

ดังนั้น ถ้าบิตามารดาของอำแดงเหมือนเอาชื่ออำแดงเหมือนไปขายให้แก่นายภูเป็นเงินเท่าไร ก็ให้บิตามารดา ของอำแดงเหมือนใช้เงินนั้นให้แก่นายภูเอง อย่าให้นายริดและอำแดงเหมือนต้องใช้ เพราะเห็นชัดว่าอำแดง เหมือนไม่ยอมให้บิตามารดาเอาชื่อตนไปขาย

การที่อำแดงเหมือนหนีบิตามารดาตามนายริดไปนั้น ถ้าอำแดงเหมือนเอาเงินทองสิ่งของของบิตามารดาติดตัว ไปด้วยโดยบิตามารดาไม่ยอมให้เอาไป ก็ให้อำแดงเหมือนริบคืนให้แก่บิตามารดา เว้นแต่ผ้าถุงหม่มและเงินหรือ สิ่งของราคาสัก 3 ตำลึงให้บิตามารดาลดให้อำแดงเหมือน เพื่อจะได้เป็นเสบียงเลี้ยงตัวอยู่ราว 1-2 เดือน จนกว่าจะมีที่ทำมาหากินกับนายริด ส่วนความวิวาทอายุัดและฟ้องเกล้าแก่ฝ่ายนายริดนั้นให้เลิกเสียทั้งหมด

ประการที่สอง ตามลัทธิธรรมเนียมของผู้ชายในบ้านเมืองทุกวันนี้ พอใจว่าหญิงคนใดชายได้พาเข้าไปในที่ลับ จับต้องถึงตัวแล้ว ถือว่าชายนั้นเป็นผัว คู่ความก็ฟ้องร้องกันมาอย่างนั้น ผู้ตัดสินก็ว่าอย่างนั้น แล้วตัดสินให้ผัว เป็นเจ้าของและให้เมียเป็นเหมือนสัตว์เดรัจฉาน (ลัทธิธรรมเนียมนี้สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสุภาษิตกฎหมาย ที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะผัวเมียข้อ 82ว่า “เป็นสตรีภาพ อย่าให้มีชายสัมผัสถูกต้องตัวถึงสอง” [2] – ผู้เขียน)

เพราะลัทธิธรรมเนียมอย่างนั้นจึงได้มีการตัดสินในสมัยหนึ่งให้เลิกกฎหมายเก่าว่าหญิงหย่าชายหย่าได้นั้นให้ยก เสีย ความจริงที่ว่าอย่างนั้นไม่ยุติธรรม การให้หญิงหย่าชายหย่าได้ตามกฎหมายเก่านั้นชอบด้วยยุติธรรมอยู่ให้ เอาเป็นเกณฑ์ ความเรื่องนี้ที่กรมการเมืองนนทบุรีเปรียบเทียบตัดสินว่าเป็นเมียหรือมิได้เป็นเมียโดยการให้ชาย หรือหญิงสาบานนั้นให้ยกเสีย ให้ถือเอาความสมัครใจของหญิงเป็นเกณฑ์ว่าจะยอมเป็นเมียชายหรือไม่

หญิงใดมีชายมาขอ บิตามารดาขอกหญิงนั้นให้ชายและหญิงนั้นยินยอมไปอยู่กับชาย มีผู้รู้เห็นเป็นจำนวนมากว่า 2 คน นั้นเป็นผัวเมียกัน หญิงและชายได้ร่วมสุขร่วมทุกข์มีบุตรรอนเดียวกันอยู่เป็นเวลานานหลายวันหลายเดือน เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่คนรอบบ้านรอบเมือง ไม่มีใครโต้แย้ง จึงควรตัดสินว่าหญิงและชายนั้นเป็นผัวเมียกัน แต่ ในความเรื่องนี้หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ จึงต้องให้เป็นไปตามความสมัครใจของหญิง

คนไทยสมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพจาก www.wikimedia.org)

คดีอ้าแดงเหมือนในรัชกาลที่ 4 ปรากฏในประกาศพระราชบัญญัติลัทธิว่า

“มีพระบรมราชโองการมารพระบันชุกรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ลูกขุนตระลาการโรงศาลแสรราชฎรในกรุงแลหัวเมืองให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรมเจ็ดค่ำ ปีฉลู สัปตศก 15 เสด็จออกณพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มีหญิงสาวคนหนึ่งทำเรื่องราวมาทูลเกล้าฯ ถวายความในฎีกาดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้า อ้าแดงเหมือน เพนบุตรนายเกิดอ้าแดงน่ม อายุข้าพระพุทธเจ้าได้ 21 ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่บางม่วง แขวงเมืองนนทบุรี มีความทุกข์ร้อน ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายเรื่องราวให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชาอาญาเป็นล้นเกล้าฯ เดิมข้าพระพุทธเจ้ากับนายริดรักใคร่เพนซู้กัน บิดามารดา

ข้าพระพุทธเจ้าหาไม่รู้ไม่ ครั้นอยู่มาณเดือน 4 ปีชวดฉศก 14 นายภูให้เถ้าแก่มาขอข้าพระพุทธเจ้าแต่บิดามารดา ข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ยอมจะให้ข้าพระพุทธเจ้าเพนภรรยา นายภู ข้าพระพุทธเจ้ารู้ความว่าบิดามารดาจะยกข้าพระพุทธเจ้าให้เพนภรรยา นายภู ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม บิดามารดาโกรธด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้า

ครั้นณเดือน 4 แรม 11 ค่ำ ปีชวดฉศก 14 เวลาพลบค่ำ บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายภูอุดตัว

ข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายภู ๆ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปในห้องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่ไป

ข้าพระพุทธเจ้าก็นั่งอยู่ที่ชานเรือนนายภูจนรุ่งขึ้นเวลาเช้า ชายหญิงชาวบ้านได้รู้เห็นเพนอันมาก แล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ด่าว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้าอีก จะให้

ข้าพระพุทธเจ้ายอมเป็นภรรยา นายภูให้จงได้ แล้วบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายภูอุดตัวข้าพระพุทธเจ้าไป
ที่บ้านเรือนนายภูอีกครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าก็หาได้ขึ้นไปบนเรือนนายภูไม่ แล้วข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมา
บ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า

บิดามารดาโกรธว่าทูลติข้าพระพุทธเจ้า แล้วว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเป็นภรรยา นายภู จะเอาปืนยิง
ข้าพระพุทธเจ้าให้ตาย ข้าพระพุทธเจ้ากลัวก็หนีไปหานายริดขู้เดิมข้าพระพุทธเจ้าได้สองสามวัน บิดามารดา
ข้าพระพุทธเจ้าส่งผู้ซื้อให้บอกนายริด ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนมาชะมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า นายริดก็ให้ผู้
มีชื่อเถ้าแก่เอาดอกไม้ธูปเทียนมาชะมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าจึงพาเถ้าแก่เอา
ดอกไม้ธูปเทียนไปที่บ้านกำนัน ในเวลานั้นนายภูไปคอยอยู่ที่บ้านกำนัน นายภูจึงอายัดตัวเถ้าแก่ไว้แก่กำนัน
ครั้นเดือน 7 ปีฉลู สัปตศก 15 มีหมายหลวงสยามนทเขตตรขยันปลัดไปเกาะ ข้าพระพุทธเจ้ากับนายริดกับ
บิดามารดานายริดมาที่ศาลากลางเมืองนนทบุรี หลวงปลัดแลกรมการถามข้าพระพุทธเจ้า ๆ ให้การว่า
ข้าพระพุทธเจ้าหาได้รักใคร่ยอมเป็นภรรยา นายภูไม่ พระนนทบุรีแลกรมการเปรียบเทียบตัดสินว่า ถ้านายภู
สาบานตัวได้ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้ยอมเป็นภรรยา นายภูให้นายริดแพ้ความ นายภู ๆ ไม่ยอมสาบาน แล้ว
กรมการเปรียบเทียบว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าสาบานตัวได้ว่าไม่ได้ยอมเป็นภรรยา นาย ให้นายภูยอมแล้วความแก่
กัน นายภูก็หายยอมให้ข้าพระพุทธเจ้าสาบานไม่

ครั้นเดือน 8 ขึ้น 2 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก 15 นายภูกลับฟ้องกล่าวโทษนายริดกับบิดามารดานายริดกับผู้ซื้อเถ้าแก่
2 คน ความมีแจ้งอยู่ในฟ้องนายภูนั้นแล้ว พระนนทบุรีแลกรมการเกาะได้ตัวนายริดกับบิดามารดานายริดกับผู้
มีชื่อเถ้าแก่ 2 คนมาแล้ว บังคับให้นายริดส่งตัวข้าพระพุทธเจ้า นายริดก็ส่งตัวข้าพระพุทธเจ้าให้ตระลาการ
นายริดกับบิดามารดานายริดและผู้มีชื่อเถ้าแก่ 2 คนก็เป็นคู่สู้ความกับนายภู แต่ตัวข้าพระพุทธเจ้าได้ให้การไว้
ต่อตระลาการเป็นความสัตย์ความจริง ข้าพระพุทธเจ้าหาได้เป็นภรรยา นายภูไม่ แจ้งอยู่ในคำให้การนั้นแล้ว

นายเปี่ยมพธำมรงค์คุมตัวข้าพระพุทธเจ้ากักขังไว้ที่ตราง แล้วมารดาข้าพระพุทธเจ้าก็มาด่าขู่เขนจะให้
ข้าพระพุทธเจ้ายอมเป็นภรรยา นายภูให้จงได้ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอม ข้าพระพุทธเจ้าเตือนให้ตระลาการชำระ
ความต่อไป ก็ไม่ชำระให้ นายเปี่ยมพธำมรงค์คุมตัวข้าพระพุทธเจ้ากักขังไว้แก่งใช้การงานต่าง ๆ เหลือทนได้
ความทุกขร้อนนัก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้หนีมาทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย พระราชาอาญาเป็นล้นเกล้าฯ
ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเป็นภรรยา นายภู ข้าพระพุทธเจ้าสมัครเป็นภรรยา นายริด ขู้เดิมของข้าพระพุทธเจ้าต่อไป
ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เปนที่พึ่ง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

เชิงอรรถ :

[1] สถาบันปรีดี พนมยงค์. กฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่. เล่ม 2. น. 160.

[2] เรื่องเดียวกัน น. 40.

หมายเหตุ : คัดเนื้อหาส่วนหนึ่งจากบทความ “ฎีกาของอำแดงเหมือนในรัชกาลที่ 4 กับการพลิกคดีอำแดงป้อมในรัชกาลที่ 1” เขียนโดย กำธร เลี้ยงสังธรรม ในศิลปวัฒนธรรม ฉบับธันวาคม 2555

เผยแพร่ในระบบออนไลน์ครั้งแรกเมื่อ 13 กรกฎาคม 2564

https://www.silpa-mag.com/history/article_71247